

**Nechama
Birnbaum**

Rusovláška z Osvětími

Skutečný příběh dívky,
která nikdy nepřestala věřit ve svobodu a sebe sama

Rusovláska z Osvětimi

Copyright © Nechama Birnbaum, 2021

Všechna práva vyhrazena.

*Žádná část této publikace nesmí být rozšiřována
bez písemného souhlasu nakladatele.*

Translation © Ivana Svobodová, 2022

Cover © Zhivko P. Petrov, 2022

© DOBROVSKÝ s.r.o., 2022

ISBN 978-80-277-2987-6 (pdf)

Nechama
Birnbaum

Rusovláska z Osvětami

Obsah

1. ČÁST

1	CRASNA, 10. KVĚTNA 1944	9
2	CRASNA, DUBEN 1935, 9 LET	21
3	KLEINOVA CIHELNA V CEHEII, 10. KVĚTNA 1944, 18 LET	29
4	CRASNA, 1935, 9 LET	39
5	KLEINOVA CIHELNA V CEHEII, 20. KVĚTNA 1944	43
6	CRASNA, 1939, 9 LET	53

2. ČÁST

7	KLEINOVA CIHELNA V CEHEII, 31. KVĚTNA 1944	63
8	CRASNA, 1931 A 1936, 5 A 10 LET	71
9	OSVĚTIM, ČERVEN 1944	77
10	CRASNA, 1935, 9 LET	83
11	OSVĚTIM, ČERVEN 1944	89
12	CRASNA, 1935, 9 LET	97
13	OSVĚTIM, ČERVEN 1944	103
14	CRASNA, 1935, 9 LET	111
15	OSVĚTIM, ČERVEN 1944	119
16	CRASNA, 1937, 11 LET	125
17	OSVĚTIM, ČERVEN 1944	131
18	CRASNA, 1937, 11 LET	139
19	OSVĚTIM, ČERVENEC 1944	145
20	CRASNA, 1937, 11 LET	151

21	OSVĚTIM, SRPEN 1944	157
22	CRASNA, 1936, 10 LET	163
23	OSVĚTIM, ZÁŘÍ 1944	169
24	CRASNA, 1937, 11 LET	175
25	OSVĚTIM, ŘÍJEN 1944	183
26	CRASNA, 1940, 14 LET	189
27	OSVĚTIM, LISTOPAD 1944	201
28	CRASNA 1940–1944	207

3. ČÁST

29	BERGEN-BELSEN, LISTOPAD 1944	215
30	CRASNA, 1943, 17 LET	221
31	DUDERSTADT, MUNIČNÍ TOVÁRNA, LISTOPAD 1944	227
32	DUDERSTADT, LISTOPAD 1944	233
33	DUDERSTADT, PROSINEC 1944	239
34	DUDERSTADT, ÚNOR 1945	245
35	DUDERSTADT, BŘEZEN–DUBEN 1945	253
36	CESTOU Z NĚMECKA DO PRAHY, 5.–12. DUBNA 1945	263
37	POCHOD SMRTI, 12.–26. DUBNA 1945	271
38	TEREZÍN, 26. DUBNA – 8. KVĚTNA 1945	277
39	CESTA DOMŮ, KVĚTEN 1945	281
40	CRASNA, KVĚTEN 1945	289
41	SATU MARE, ČERVEN 1945	295

	EPILOG	303
	PODĚKOVÁNÍ	309
	DOSLOV	313
	O AUTORCE	315
	EDIČNÍ POZNÁMKY	317
	POZNÁMKA PŘEKLADATELKY	321

*Tuto knihu věnuji své mamince, která je taky
rusovláska a nejodvážnější žena, již znám.
Také ji věnuji svým dcerám (zrzky jsou povahou),
které jsou tím nejlepším, co mě kdy potkalo.*

*[David] Byl ryšavý, s krásnýma očima.
1. kniha Samuelova 16, 12*

*„Nezemřu, budu žít,“ praví žalm a pokračuje,
„budu vypravovat o Hospodinových činech.“
Někdy je odmítnutí zemřít a trvání na
posvátnosti života samo o sobě dílem Božím.
– rabín lord Jonathan Sacks*

1. ČÁST

1

CRASNA, 10. KVĚTNA 1944

Proč by měly pronárody říkat: „Kde je ten jejich Bůh?“

Náš Bůh je v nebesích a všechno, co chce, koná.

Žalmy 115, 2–3

To bubnování se ukáže být zvukem, který mi nejvíc změnil život, když však zazní poprvé, sotva ten hluk zachytím. Matně duní v dálce jako vzdálený halas k příběhu, který se odehrává v mé hlavě. Víím, že v duchu jen tak bloumám a vychutnávám si volnost, s níž nechávám myšlenky plout. Vedle mě šplouchá řeka, vážky pobzukují, dlouhé listy smuteční vrby tančí ve vánku a všechno tvoří tichý orchestr zvuků, jež mě ukolébávají a odnášejí na místo, kde na ničem nezáleží a všechno je v pořádku. Vtom se ale ozve „bum“! Zase ten zvuk. Tentokrát ho postřehnu. Bubny? Proč někdo uprostřed dne tluče na bubny?

Otočím se za zvukem doprava a vidím, jak kolem pochodují dva maďarští vojáci. Jeden má kolem krku na provaze zavěšený buben jako náhrdelník a se zápalem do něj buší. Druhý nese v jedné ruce trumpetu a ve druhé třímá megafon.

„Všichni Židé na náměstí!“ křičí. „Pozor! Pozor! Všichni Židé na náměstí!“

Zase ti Maďaři. Pořád se snaží prosadit nadvládu nad naším městečkem, aby dokázali, že jim skutečně patří. Jenže nepatří. Moje město Crasna leží na hranici mezi Maďarskem a Rumunskem a obě země o nás bojují, jako když se batolata přetahují o hračku. Já bych o své město taky bojovala. Je krásné. Obzor lemují rozeklané hory připomínající obří pevnosti a říčka obemývá Crasnu jako hradní příkop. Jeden by si myslel, že nás říčka ochrání, ovšem před čtyřmi lety jsme padli Maďarům do špinavých pazourů a od té doby se věci poněkud změnily, ale už jsme si na to zvykli.

Po náměstí se hemží desítky lidí. Vypadá to jako v předvečer nějakého svátku, až na to, že se všichni místo toho, aby nakupovali u malých stánků, tísní okolo pódia postaveného před kostelem. Na té nevelké plošině stojí voják s megafonem.

„Všichni Židé, pozor! Všichni Židé, pozor!“ huláká do megafonu. Je tu většina města, nejen Židé. V rohu vidím svou mladší sestru Leu s kamarádkami. Vidím svého bratra Jechezkela s pár kamarády z *ješivy*. Zahlédnu maminku nejlepší kamarádku Emmu Kokisovou, ale maminku nikde nevidím.

„Řekl jsem pozor!“ zařve voják.

Povyk utichne.

„Všichni Židé musejí jít domů a sbalit si zavazadlo. Do kufru dejte jenom oblečení a jídlo. Je velice důležité, abyste veškeré cenné předměty nechali doma.“ Usměje se. „Musíme všechny vaše cennosti prověřit. Pokud je nepředložíte, nepřejte si vědět, co vás čeká. Jděte domů a sbalte se. Připravte se k brzkému odchodu. Měli byste s tím začít okamžitě, abyste byli připravení.“ Odloží megafon a sestoupí z pódia. Na náměstí propukne znovu ruch, jenže tentokrát

v něm zaznívá zmatený šum. Ztěžka polknu. Cítím, jak se mi do hrdla dere žluč.

Vydám se domů, a když dojdu na dvůr, přidá se ke mně Lea. Znepokojeně zvedá obočí a v jejích tmavých očích je patrný strach. Lee je sedmnáct let, je přesně o sedmnáct měsíců mladší než já a přinejmenším sedmnáctkrát chytřejší.

„O co jim jde?“ zeptá se Lea, když procházíme dvorem.
„Nevím. Jsem z toho nespá.“

Vejdeme k nám do bytu. Maminka je uvnitř a drží hrnec, který podle všeho přinesla z venkovní plotny. „Kde jste byli? Z čeho jsi nespá?“

„Neslyšela jste to bubnování, maminko?“ zeptá se Lea.
„Na náměstí svolali všechny Židy. Prý si máme sbalit věci a cennosti musíme předat vojákům, kteří k nám přijdou.“

„Bylo tam celé město!“ spustí Jechezkel. Než vejde, zadupe na rohožce a omete si rukávy krátkého kabátu. Ve třinácti se pomalu stává mužem, ale přitom je ještě pořád chlapcem.

„S tím, jak plotna vždycky rachotí, nic neslyším. Napekla jsem chléb. Asi ho budu muset sbalit.“

„Co myslíte, že od nás chtějí?“ zeptám se.

„To nevím,“ odpoví maminka. „Ale nic dobrého to nebude.“

Lea, Jechezkel a já se na sebe zaraženě podíváme. Maminka zničehonic beze slova zamíří ke skříni na chodbě a sundá z horní police kufr. Potom ze skříně vytáhne oblečení a položí je na stůl. Z dálky se nesou tiché zlověstné údery bubnu, na který tluče voják, a my se přistihneme, že se rychle pohybujeme do rytmu.

„Oblečte si nějaké lepší šaty,“ řekne maminka. „Ať pojedeme kamkoli, měli bychom být dobře oblečení. A vezměte si svetry.“ Podá nám zbytek oděvů ze skříně. Lea a já je

na stole poslušně rozložíme do kupek, pak je poskládáme a vložíme do kufru. Všimnu si, že se mi třesou ruce. Připadá mi strašně divné balit se, aniž bychom věděli, kam pojedeme. Ještě před hodinou jsme se nikam nechystali.

„Maminko, váš snubní prsten!“ řeknu. Je to jediná cenná věc, kterou máme. Tatínek jí ho koupil, když ji požádal o ruku, a ačkoli už je třináct let po smrti, každý den maminku vídám, jak se na prsten dívá. Nedokážu si představit, že bych dopustila, aby nechala jedinou upomínku na našeho otce napospas Maďarům.

„Můj prsten?“ zeptá se maminka a podívá se na ruku. „Přece si nemysleli, že tu nechám svůj snubní prsten.“

„Podle mě ano,“ řekne Lea. „Rozhlašovali: ‚Nepřejte si vědět, co vás čeká.‘“ Její hlas zní stíněně.

Maminka vytřeští oči. Ztěžka polkne.

„Tohle řekli?“ zeptá se.

Najednou mě popadne vztek. Maďari maminku připravili o práci i dům, ale něco tak významného nedostanou.

„Honem, dejte mi ho,“ řeknu a nastavím dlaň. „Zašiju si ho do ramenní vycpávky ve svetru.“

Maminka stáhne prsten a podá mi ho. Vezmu si ho a posadím se k šicímu stroji. Všechno mi připadá neskutečné, když se chystám ukrýt naši jedinou cennost ve svém oblečení. Na rameni svetru rozpárám stehy. Maminka mě vždycky nabádala, ať pracuji rychleji, jako Lea, ale teď pod tlakem si počínám stejně rychle a obratně jako moje sestra. Roztáhnou šev vycpávky, vložím prsten na polštářek a znovu vycpávku zašiji. Moje stehy jsou dokonalé, ale maminka se na mě nedívá. Přechází po místnosti a pečlivě ukládá věci do kufru: mouku ze skříně, kupu malých ručníků i povlečení z našich postelí, to vše se perfektně vejde dovnitř.

„Běžte se obléknout,“ řekne a podá nám naše oblečení. „Dejte mi šaty, které máte na sobě, ať je můžu přibalit.“

Moje šaty mají tmavě modrou a krémovou barvu a jsou z nejkvalitnějšího lnu, který maminka objednala z Anglie. Velké záhyby na sukni mají okraje ostré jako žiletky, protože jsem je vyžehlila k dokonalosti. Sestra je možná nenadanější švadlenou v naší rodině, ale já umím žehlit tak perfektně, že by záhyby na našich šatech mohly rozříznout kůži.

Natáhnu si šaty pod sukni, a jakmile si je pořádně obleču, sukni si sundám. Potom vysoukám šaty pod blůzu, zapnu knoflíky a svléknu i blůzu. S Leou podáme oblečení mamince a sledujeme, jak ho skládá a přidává do kufru.

„Vezměte si svetry,“ řekne potom, ukáže na ně a poklepe prsty na dřevěný stůl.

Srdce mi poplašeně bije, jako kdyby se mi snažilo vystřelit z hrudního koše. Přetáhnu si svetr přes hlavu. Prsten schovaný ve vycpávce na pravém rameni jako by vážil tunu. Zpod paží se mi lije pot. „Maminko,“ řeknu, „já ten prsten nemůžu nechat u sebe.“

„Vyndej ho, *mamale*.“ Nepodívá se na mě. Zabubnuje prsty o stůl o něco hlasitěji.

Svléknu si svetr a stačí mi jediný krok a jsem zpátky u šicího stroje. Rozstřihnu vycpávku a prsten vytáhnu. Beze slova vyjdu ven ke kadibudce. Když sluneční paprsky dopadnou na diamant, vytvoří zářivou duhu. Otevřu dveře a vši silou mrštím mamincin diamantový prsten se třpytivou duhou do díry. Když ho nemůže mít moje maminka, Maďaři ho nedostanou ani omylem.

Netuším, kde se ve mně takové odhodlání vzalo, ale když se vrátím dovnitř a posadím se vedle maminky, Ley a Jechekela, cítím zvláštní klid. Čekáme.

Dveře se prudce rozletí a vejdou dva vojáci s puškami v rukách. Nikdy v životě na mě nikdo puškou nemířil. Když se podívám na prázdný otvor v hlavni a na rozzlobenou

tvář vojáka za ním, ucítím v nejhlubší části žaludku hrozivé zamrazení.

„Jděte ven! Vezměte si kufr!“

Maminka vstane a uchopí náš kufr a já jako ve snu sleduji, jak ho vleče ven ze dveří. Vojáci procházejí dům, nahlízejí pod postele a stůl.

„V tomhle zavšiveném pokoji nic cenného není. Ale prohlédneme je. Třeba mají něco schovaného na těle,“ hlásí si navzájem a pak nám přikážou: „Ven! Padejte!“

Vyklopýtám ven ze dveří spolu se svými sourozenci. Dvě židovské rodiny, s nimiž máme společný dvorek, Rosenbergoví a Brachovi, už tam stojí. Objevilo se i pár dalších mužů a žen, kteří se přišli podívat. Jedna si od nás včera půjčila vejce a druhé jsem minulý týden hlídala děti, ale teď vidím, že se usmívají, zatímco mě voják postrkuje puškou. Připadám si zmatená a dočista zahanbená.

„Dobře, teď se spolu postavte sem!“ řekne voják a strčí puškou do pana Rosenberga. Ten zakopne, ale popojde. „Teď pojděte sem!“ voják mávne na Leu, maminku a mě. „Stůjte tady!“

Poslechneme ho. S hlavní před obličejem nemáme moc na vybranou. Pan a paní Rosenbergoví se postaví vedle sebe a jejich děti je rychle obklopí.

„Pozorně mě poslouchejte!“ zavelí voják, který strčil do pana Rosenberga. „Musíme ověřit, že u sebe nemáte žádné zbraně. Jinak bysme byli hlupáci, a to my nejsme. Proto některý z vás zkontrolujeme, jestli neschováváte pistole.“ Dojde k panu Brachovi, který mu ukazuje otevřené dlaně, aby dal najevo, že nic neskrývá. „Kdepak, o tebe starost nemám, ty malej Židáčku,“ řekne mu voják. „Potřebuju se mrknout na dámy.“

Někteří kluci, kteří nás pozorují, se dají do smíchu. Voják se směje s nimi. „Musíme si přece prohlédnout tyhle pěkný dámičky, abysme se ujistili, že nic neschovávají.“

„To si piš!“ zařve nějaký kluk.

Voják položí ruku na rameno jednoho z děvčat Brachových jménem Lutchie. Při jeho doteku se celá roztřese.

„Pojď sem, malá dámo,“ řekne voják. „Musíme si ověřit, že u sebe nemáš žádný zbraně.“ Odtáhne ji stranou. Pak popadne její sestru Miriam a taky ji odvede. Potom odvedou přes dvůr Rosenbergova dvojčata Suri a Idy a nakonec se vrátí pro Leu, maminku a mě. „Teď vás prohledáme,“ prohlásí voják stojící nejbliž u dvojčat. „Ne že u vás najdeme nějaký pistole, nebo ještě hůř pušky!“ Při jeho slovech se skupina, která nás lhostejně pozoruje, rozesměje. Schovávat u sebe pušku by bylo stejně snadné jako ukrývat tele a oni to vědí.

„To nemůžete,“ začne namítat pan Rosenberg.

Voják se k němu rázně otočí. „Ne? Nemůžu? Tak mě sleduj!“ Potom se otočí zpátky k ženám. „Svlíknout, mladý dámy!“ Nikdo se ani nepohne. „Řekl jsem hned!“ Sousedí, kteří nás sledují, popojdou o něco blíž.

Ztuhnu. Nemohu uvěřit, co se to děje. Připadá mi, jako kdybych ten výjev pozorovala skrz zamžené okno. Nikdy v životě jsem nebyla před nikým nahá. S Leou jsme se jedna před druhou nikdy nepřevlékaly, i když jsme celý život sdílely pokoj a postel. I v našem jednopokojovém bytě jsme vždycky instinktivně věděly, jak se oblékat v soukromí. Dvůr kolem mě víří jako vrána, třepetá se a otáčí. Slyším smích, ostré výkřiky a pláč miminka. Vidím tvrdou zakulacenou siluetu hlavně pušky, kterou třímá nejbližší voják. Jako ve snu si rozepnu knoflíky šatů. Když na kůži ucítím vzduch, připadám si, jako by mě namočili do studny s ledově chladnou vodou. V pozadí slyším další smích, ale dokážu myslet jenom na svou paži, holou a všem na očích. Zápolím s knoflíky. Zalije mě vlna příšerné hanby, když mi šaty sklouznou z těla a dopadnou na zem. Kolem břicha nosím

omotanou flanelovou šálu. Už jako malá jsem trpěla hroznými křečemi v žaludku, ze kterých se mi dělá zle a slabo. Ta šála je jediná věc, co mi pomáhá, takže pokaždé, než se obleču, se jí obvážu. Pomalu ji rozvazuji.

„Dělej!“ zaječí kdosi v pozadí a pár kluků přitom vybuchne smíchy a zavřeští: „Dělej, ty Židovko!“

„Neslyšela jsi? Řekli jsme *dělej!*“ Voják míří puškou poblíž mého boku. Trhnu sebou a spěšně si stáhnou spodní prádlo. Třesu se.

„Jen se na to podívejte, všechny ty nahatý židovský paničky. Páni, jenom se na ně koukněte!“

„Nikdy by mě nenapadlo, jaký budu mít štěstí. Že budu moct obdivovat tolik židovskejch dámiček.“

„Ha, jen se na ně podívejte!“

Hlasy davu sílí a mně připadá, že mám tváře v jednom ohni. Vzduch mě bodá do obnažené kůže. Hledím jenom na zem.

Jeden z vojáků ke mně přistoupí a položí na mě ruce. Zvedne mi paže a poplácá mě v podpaží. Sklouzne mi prsty po těle a za uši. Když koutkem oka postřehnu, jak se uculuje, vyhrknou mi slzy do očí. Hrozí, že se mi rozlijí po tvářích, ale to se nestane.

„U zrzečky nic!“ zavolá voják. „Ta nic nebezpečného nemá.“ Přesune se k další ženě v naší řadě. Znovu zaslechnu smích. Moje tělo jim bylo předhozeno. Už mi nepatří.

Když je konečně po prohlídce, dovolí nám se znovu obléknout. Natáhnu si své krásné nažehlené šaty, které už jsou zmuchlané a špinavé.

„Za náma! Jeden za druhým!“ rozkáže nejtlustší voják.

„Sbohem!“ zavolá se smíchem nějaký muž na dvoře, když odcházíme.

Zařadíme se za Rosenbergovy a Brachovy a všichni kráčíme za vojáky. Něco mi říká, ať za nimi nejdu, nenásleduji

je, ať zůstanu, kde jsem, ovšem přitom, jak se mi nohy navzdory protestům myslí pohybují, si uvědomuji, že nemám jinou možnost. O možnost volby jsem přišla spolu se svými šaty. Teď ji mají v rukou muži, kteří nás osahávali.

Odvedou nás na náměstí. Když tam dorazíme, všimneme si zelených povozů z popraskaného dřeva. Stojí u nich zapřažení staří koně. Jsou tu všichni Židé z našeho města a spousta čumilů. Vojáci nakládají naše přátele a sousedy na bryčky a házejí jim kufry na hlavy. Zavazadla a lidé se vrší čím dál výš. Čumilové na nás zírají, jako kdybychom byli cirkus, a při tom zmatku přilévají olej do ohně pokřikováním a smíchem. Pak si všimnu, že někteří přihlízející pláčou. Zahlédnu Emmu Kokisovou se zarudlými tvářemi zalitými slzami. Manžel ji drží za rámě.

„Podívejte, jak to se Židy dopadlo. To je ta pýcha rychle přešla, co?“ zavolá z davu nějaký muž.

Vojáci nás strkají blíž k bryčce.

„Ha! Podívejte na toho chlapíka, jak si sedí na kufru. Pěkně křečkuje! Já mu ho seberu,“ ozve se další hlas.

„Konečně se Židi naučí dělit!“ zařve další a spustí výbuch smíchu.

Kousek od bryček sleduji, jak lidé nastupují a snaží se pod sebe nacpat kufry, aby měli na čem sedět.

„Koukněte, co udělali s Židy! No jen se na to podívejte!“ řekne nějaká paní naprosto šokovaným hlasem, ve kterém však zní zlomyslné pobavení.

Než nastoupím na povoz, naposledy se rozhlédnu. Tady jsem společně se všemi lidmi z města zdravila krále. Vidím školu, kde jsem se učila, tančila a hrála si. Všem bylo jedno, že jsem Židovka. Tady na náměstí jsem prožila dětství, potkávala se tu s kamarádkami a vyřizovala nákupy pro maminku. Vždycky to byl můj domov, ale během okamžiku se změnil v cosi jiného. V cosi, co jako bych teď nepoznávala.

„Pohyb, pohyb!“ Voják mě puškou drsně natlačí k nejbližšímu povozu. Když vykročím, najednou si na něco vzpomenu a otočím se k mamince: „Zapomněla jsem zamknout!“

Voják se mi rozchechtá přímo do obličeje. Cítím jeho dech. Pach masa a cigaret. „S tím si nedělej starosti, zlatičko,“ řekne. „Teď už domek zamykat nemusíš.“ Strčí maminku na vůz a ona klopýtne. Jechezkel jí hodí kufr a mamince se podaří najít místo mezi dvěma lidmi, kteří už tam sedí. Vylezu na vůz ve chvíli, kdy se maminka ztěžka posadí na kufr. Vypadá, jako kdyby na ni šly mdloby. Jechezkel k nám nastoupí na vůz následovaný Leou.

„Co se děje?“ zeptá se Lea maminky. Upírá oči hluboko do maminčiných a zoufale se v nich snaží najít odpovědi.

„Teď už si nás válka skutečně našla,“ odpoví maminka a potřeše hlavou. „Nejspíš nás odvezou někam na práci. Budeme pracovat, a až válka skončí, vrátíme se domů.“

Slyším její slova, ale nedávají smysl.

Jechezkel přikývne. Drží nad hlavou čísi kufr.

Povoz sebou škusne a vyjedeme. Pomalu odjíždíme z náměstí.

„Kde je teď váš Bůh?“ zaječí někdo z davu. „Kde je ten váš pánbíček, na kterého jste tak pyšní, co?“ Pár žen se rozesměje. Někteří lidé zatleskají.

Poslední, co vidím, než mě staří koně odvezou z mého milovaného města, je černý fotoaparát před obličejem a pak blesk. Nějaký muž vyšplhal zezadu na vůz. Nakloní se a vyfotí nás. Jednou, podruhé, potřetí. Potom seskočí, postaví se na ulici a zkoumá přístroj, jako kdyby byl dnešek jen další obyčejný den. Kola povozu se namáhavě otáčejí, když koně krácejí vpřed a táhnou za sebou svůj náklad. Držím se maminky. Nezbyvá nám než čekat, zatímco náš transport vyrazí na cestu. Ať je to kamkoli.

CRASNA, DUBEN 1935, 9 LET

*Ať tanečním rejem chválí jeho jméno, ať
mu pějí žalmy při bubnu a při citeře.*

Žalmy 149, 3

Nejsem typ dívky, u které by lidé očekávali, že ji uvidí na jevišti. Mám rudé vlasy a někteří tvrdí, že si takovou pozornost nezasloužím. Mám bledou pleť a obvykle jsem napůl nemocná. Proto pro mě tolik znamená, že mě má učitelka vybrala, abych tančila na školní besídce. Díky tanci jsem objevila místo, kde mohu být sama sebou víc než kdekoli jinde. Tanec není určený jen pro jeviště, i když pokud mám být upřímná, právě tam tančím nejraději. Ačkoli je jeviště světem přetvářky a předstírání, květiny, které mi v mých představách padají k nohám, když se ukláním před publikem, jsou stejně skutečné jako úhledný sloupec jedniček na vysvědčení mé mladší sestry. Maminka mezi diváky pokaždé chybí, protože tolik času věnuje práci – vaří jídlo pro studenty v ješivě – a nutně ji potřebuje, aby mohla nakrmit nás, své děti. Přesto mě těší, když předvedu závěrečné kroky a slyším ohlušující potlesk.

V duchu si neustále uvědomuji rytmus, podle něhož tančí celá země. Sám vítr je přitom choreografem a pomocí vzduchu přináší hudbu a pohyb. Postrkuje proud v říčce, čeří ji, nutí ji hvízdát a žbluňkat. Otírá se o struny houslí právě vytažených z pouzdra ještě předtím, než se jich dotkne smyčec. Proklouzává do hrdel lidí i zvířat a zase ven. Muzikanti na náměstí zachytávají doušky vzduchu do plic, načež je vženou do nátrubků trumpet a tub, až vzduch opět pospíchá ven proměněný ve zvuk, jenž burácí v uších všech posluchačů. Představuji si, jak mistr dirigent rozevívá ruce a pohybuje větrem jedním směrem nebo druhým, až se celý svět mění ve vířící masu tance a písňe. Proto mi od první hodiny vždycky připadalo přirozené rozpohybovat tělo a dát se do tance, kdykoli zazní hudba.

I při ranní rutině cítím, jak vším pulzuje pohyb a rytmus. Při tom, jak maminka stlouká mléko na sýr (buch, buch, buch), jak Lea krájí kváskový chléb (říz, říz, říz) a Jechezkel nazouvá boty, které mu přidržují (jedna noha, druhá noha). Další tanec nás provází, když prostíráme k snídani: položit talíř, položit nůž, položit vidličku, sednout! Uchopit chléb, namazat sýr, kousnout, polknout! Rychle pojídáme teplý chléb a necháváme si ho klouzat do krku, až máme pocit, že máme zahřátá a plná břicha. Rytmus mají i pohyby, s nimiž si na vidličky napíchneme co nejvíc okurek a strčíme je do pusy, zatímco maminka hlídá čas a naléhá: „Pospěšte si přece.“ Svou kadenci má i to, jak se, když dosnídáme, otevřou dveře a chlapci z ješivy, kteří mamince platí za domácí snídani, nakráčejí dovnitř, posadí se ke stolu a pustí se do jídla. I to, jak maminku jeden po druhém políbíme na rozloučenou a odejdeme do školy: zahrnout za roh, přejít most, rozloučit se s Jechezkelem a pak úprk!

Odjakživa mi připadá, že nacházet v životě rytmy a hudbu je jeho nejlepší část, a dnes mě čeká nejlepší den

školního roku – den, na který jsme se těšili! Dnes konečně zjistíme, do jakých skupin nás zařadili pro velkou besídku! Besídka je zlatý hřeb školního roku. Samozřejmě že pilně pracujeme a studujeme každý den, avšak hlavní událostí, kolem níž se točí všechno ostatní jako Země kolem Slunce, je besídka, na níž budeme vystupovat. Jsme jediná škola v Crasně, kromě ješivy, takže tu všichni mají dítě nebo nějaké znají a všichni přijdou na představení. Před pár týdny jsme zkoušeli výstupy a pak nás učitelé, kteří přesně vědí, jak v každé z dívek odhalit talent, rozdělili do skupin.

Když přijdu do školy, před nástěnkou se tlačí velký dav žáků. Přistoupím blíž, začnu pročitat seznamy a hledám své jméno. Srdce mi duní jako obří basový buben. Zjistím, že mě zařadili do skupiny, kam jsem doufala, že se dostanu – do té, která je označená velkými písmeny TANEC.

Přetrpíme hodinu aritmetiky, načež se všichni rozdělíme do skupin, v nichž budeme vystupovat. Najdu třídu, kde se mají sejít tanečníci; rychle se plní dívkami a chlapci ze všech ročníků. Učitelka angličtiny slečna Eliasová se před nás postaví a zatleská. „Dívky a chlapci, vítám vás na vaší první hodině tance v tomto roce!“ Pár starších děvčat vzrušeně sepne ruce. Říkám si, jaké mám štěstí, že jsem tu se všemi těmi velkými dívkami.

„Všichni jste prokázali vlohy k tanečnímu umění,“ pokračuje slečna Eliasová. „Velice mě těší, že každému z vás budu moci pomoci najít a rozvinout váš talent. Budeme nacvičovat každý den. Podle mého je tanec nejkrásnějším vyjádřením toho, co se skrývá hluboko v duši, takže i když vám mohu ukázat techniky, skutečná krása musí vycházet z vás. Proto vás dnes nebudu učit přesné kroky, které nacvičíme na vystoupení. Dnes si budete hrát s tím, co při tanci sami prožíváte.“ Pokyne bubeníkovi a jeho společníkovi, chlapci s trumpetou, kteří stojí po straně jeviště. Bubeník začne

okamžitě tlouct rukama do bubnu. Bum, bum, bum. Buch, buch, buch. Slečna Eliasová si položí ruce na hrud' a pak je doširoka roztáhne. „Tančete!“ řekne. „Jediné pravidlo zní: Nestyďte se. Chci vás všechny vidět tančit!“

Starší dívky se začnou pohupovat do rytmu. Některé se točí dokola. Já zavřu oči, abych neviděla, jestli se na mě někdo dívá, a postavím se na špičky. S rukama v bok se houpu sem a tam. Hudba zrychluje a tepe mi v uších. Připadá mi, jako by se mi uvnitř v hrudi něco rozevřelo a rozlévalo se po celém těle. Jak se tak pohupuji a točím, v tu chvíli se ve mně něco zrodí. V mém nitru ožívá rytmus života a tance.

Můj *zejde* mi jednou řekl, že existuje svět, kde zůstávají všechny duše, než jsou seslané dolů do našeho světa.

„Víš, jakým jazykem v tom světě duše mluví?“ zeptal se mě tenkrát.

„Jidiš?“ hádala jsem.

„Duše nemají ústa, takže nemohou mluvit.“

„Tak jak to, že mají jazyk?“

„Duše hovoří jazykem hudby,“ vysvětlil mi *zejde*. „Mluví pomocí tlukotu a smyčců, pomocí bubnů a harfy.“

„Vážně?“ zeptala jsem se a v duchu se snažila si ten krásný jazyk představit.

„Samozřejmě! Proto se miminka zklidní, když jim zahraješ hudbu. Vzpomínají si. Proto k nám hudba promlouvá tak jako nic jiného.“

Když mi slečna Eliasová řekne, ať tančím, konečně pochopím, jak to *zejde* myslel. Pokud je hudba jazykem duše, potom je tanec způsobem, jak mé tělo promlouvá k těm duším tady ze země.

„Pohybujte se do rytmu!“

Roztáhnou ruce jako slečna Eliasová, zrovna tak, jak to udělala, když se před chvílí pustila do tance. Točím se a vykopávám nohama podle úderů bubnu.

Jakmile hudba dohraje, slečna Eliasová zatleská. „Velmi dobře. To byl krásný tanec!“

Když koncem toho dne odcházíme ze školy, stále jsem z hodiny tance v sedmém nebi. „Půjdeme si hrát k říčce,“ navrhu.

„Kdo tam bude dřív?“ řekne Lea.

Proběhneme kolem domů, trhu s moukou, slepicemi a vejci, kolem výloh obchodů a kostela. Seběhneme z kopce tak rychle, div se neskutálíme. Nos i hrud' mi zaplní sladká vůně trávy a slunečního svitu. Oblaka visí nízko na té nejmodřejší ze všech modrých obloh. Když se dostaneme k místu v potoce, kde voda hbitě padá přes kameny do malého jezírka, zastavíme se. Keře podél břehu přetékaají drobnými trsy bílých kvítků, které se sklánějí k hladině. Kolem květů poletují desítky motýlů. Stromy si šeptají skrz listí a ptáci zpívají a poskakují z větví na kameny a zase zpátky. Z říčky stoupá chladivá tříšť, která mi cuchá vlasy. Naše kamarádky Gitta a Rajzel už jsou tam a hrají si. Lea odkopne boty a skočí do vody. „Vyhrála jsem!“ oznámí. Je mladší než já, ale když nepočítám náš závod na tento svět, obvykle mě snad ve všem ostatním poráží. Vrhnu se za ní do proudu a hrajeme si v něm, dokud slunce na nebi nezrůžoví a nerozpije se jako jahodová marmeláda v bílém jogurtu.

Když přijdeme domů, dáme si k večeři kuře. Pro každého vychází jenom jeden malý kousek, ale maminka ho umí rozprostřít tolika různými způsoby, že nikdy nemíváme hlad. Vedle kuřete jsou nachystané baculaté brambory, které voní po meruňkách a stéká z nich vypečená šťáva z masa. Jako přílohu máme salát z nakrájené zeleniny a *farfel*. Večeři zhltnu jako vlk.

Po večeři přijde zejde na večerní návštěvu. Zejde je mamčin otec a v podstatě jako by byl i mým otcem, protože

už vlastního nemáme. Bydlí deset minut od nás a každý večer k nám chodí, aby s námi pobyl. Mám ho ze všech lidí na světě nejraději.

„Kde jsou má děvčata?“ zaburácí, když se skloní, aby se vešel do dveří. Lea k němu přiběhne jako první a on ji zvedne v náručí a vyhodí ji do vzduchu. Svýma velkýma silnýma rukama dokáže zvednout cokoli.

„A ty, mladá dámo,“ otočí se ke mně s přísným výrazem, „nejsi už trochu moc velká na to, aby tě starý zejde jako já zvedal?“

Než stihnu odpovědět, Lea je zpátky na podlaze a já se skoro dotýkám stropu! „A můj princi!“ řekne zejde Jechezkelovi, který se zahihňá, když ho zejde polechtá a zvedne ho do výšky.

Potom se posadíme a dáme si čaj. Maminka přinese konvici, z níž stoupá pára, a hrníčky. Zejde sedí v čele stolu (potom, co nahlédl do skříněk, aby se ujistil, že máme dost mouky, oleje a vajec). S dlouhým šedým vousem a tmavě modrýma očima vypadá jako král. Kouzelný král, který z poháru popíjí tekuté zlato.

„Jaký jsi měla den, Chajo Necho?“ zeptá se maminky.

„Dobrý, jako obvykle.“

„Dnes jsem se učil před celou třídou,“ řekne Jechezkel.

„Můj *talmed chochem*,“ pochválí ho zejde.

„Začali jsme připravovat taneční vystoupení na besídku,“ pochlubím se.

„Jak to šlo?“

„Moc dobře.“

„Určitě z tebe bude velká tanečnice.“

Rozzářím se.

„Lea dostala při zkoušce z aritmetiky plný počet bodů,“ řekne maminka. „Dokonce byla nejlepší v ročníku.“

Lea zrudne a usměje se.

„Moje chytrá malá vnučka,“ řekne jí zejde. „Jsem na tebe tak pyšný.“ Podívá se na hodinky. „Ale, už je pozdě. Musím se vrátit domů k *bobe*.“

Doběhnu mu pro klobouk.

„Děkuji ti, zlatíčko,“ řekne. Všechny nás políbí a otevře dveře. Díváme se za ním z okna, jak kráčí ulicí.

Maminka vytáhne knihu. Jechezkel se posadí a procvičuje si čtení, jak mu nařídil *rebe*.

„Dnes jsem na řadě s utíráním já,“ prohlásím.

„Jak to, že to pokaždé vychází na tebe?“ namítne Lea, ale ponoří talíře do dlouhé dřevěné mísy a začne je drhnout.

„To není pravda. Včera jsem umývala já, vzpomínáš?“

„Ne, to bylo předevcírem, ale jak myslíš.“

Pokrčím rameny, vezmu si čistou složenou utěrku, vytrů talíř dosucha a položím ho na polici – přesně doprostřed, jak to má maminka ráda.

A znovu je tu ten rytmus, rytmus dne, který přechází v noc. Dne, který započal výbuchem známých pravidelných zvuků a teď končí tichým šploucháním vody v míse a tlumeným zvoněním nádobí, které ukládám na místo. Slyším šelest obracených stránek, mručení naplněných žaludků a cinkot příborů, jež leštím a schovávám. Všechny zvuky, které se ráno rozlétly do světa plného shonu a života a celý den je někdo používal, jsou teď opět sladce ukládány k spánku. Tohle mi chybí nejvíc, když se hudba změní a nic už není stejné.

3

KLEINOVA CIHELNA V CEHEII, 10. KVĚTNA 1944, 18 LET

Choval jsem se, jako by byl postižen můj druh či bratr, byl jsem sehnut, sklíčen smutkem jak truchlící matka. Avšak při mém pádu s radostí se shlukli; shlukli se proti mně, aniž jsem co tušil, sami zbiti drásali mě, nedali si pokoj.

Žalmy 35, 14–15

Sedím na podlaze povozu a vnímám jen to, jak pode mnou vibrují prkna. Víím, že bych měla něco cítit, ale mozek jako by mi zamrzl. Vidím, co se děje, jenže jako bych sledovala, jak se to děje někomu jinému. Vidím maminku, která sedí na podlaze, a Jechezkel si o její rameno opírá hlavu. Nechci vzpomínat na to, jak se svlékala. Před očima se mi míhají tváře lidí, kteří přihlíželi, když nás vojáci strkali na vůz, já však oči zavřu a snažím se ten výjev vyhnat z hlavy. Se sousedy jsme měli dobré vztahy. Všimla jsem si, že někteří plakali, když nás nutili nastoupit na vůz, jenže nemohu uvěřit, kolik dalších se smálo. Že by celou dobu laskavost vůči nám jenom předstírali? Čím víc se snažím porozumět tomu, co se děje, tím víc mi připadá, že se mi rozskočí

mozek. Nechápu, že všichni z naší malé židovské komunity jsou s námi tady na voze a vypadají vyčerpaně a ztrhaně. Neudělali jsme nic špatného. Platili jsme daně, chodili do školy, šli jsme šaty každému, kdo k nám přišel. Všichni naše šaty milovali.

Vibrace prken pod námi se ztlumí do bzukotu a koně se zastaví. Dvířka vozu se otevrou a opět před námi stojí skupina vojáků.

„Židi smrděj!“ prohlásí jeden. Některé z dětí a někteří starší muži potřebovali cestou na záchod, ale samozřejmě tam žádný nebyl. Museli si ulevit přímo tady ve voze, nic jiného se nedalo dělat. Na ten zápach jsem si zvykla, stal se mou součástí. Připadá mi, že jsme na cestě celé dny, ale vím, že uběhlo jen pár hodin.

„Vstávat! Vstávat!“ zařve další voják.

Všichni se společně začneme zvedat a narovnávat. Když vylezu z vozu, dopadnu na člověka před sebou. Zmateně hledáme své kufry. Vojáci na nás míří puškami. Zachvějí se. Zahlédnu pár svých kamarádek, ale nedívám se jim do očí. Jsme obklopení vojáky.

Snažím se rozhlédnout a zjistit, kde jsme, avšak koně a vozy rozvířili hustý červený prach, který se vznáší ve vzduchu. Dráždí mi oči a cítím, jak se mi do nich hrnou slzy, ale nestačí, aby prach smyly. Kdybych otevřela ústa, polknu ho, a tak pevně semknu rty. Lidé se hemží kolem mě. Někteří vystoupili z vozů, ale spousta už tu byla předtím. Konečně prach opadne a mezi rameny lidí ve skupině, v níž stojím, uvidím, že jsme na prostranství plném cihel. Všimnu si dřevěné cedule, na níž stojí KLEINOVA CIHELNA V CEHEII. Co děláme v cihelně? Před námi jsou snad stovky lidí, kteří se pohybují kolem s cihlami v rukách. Ženy mají na hlavách šátky a muži mají plnovousy. Je tam tovární budova, ze které po straně vyčnívá betonová deska. Dvorem

se táhnou železniční koleje. Zvednu hlavu. Nacházíme se v údolí a kopce okolo jsou plné vojáků, kteří na nás míří puškami. Jsme uvěznění v nejnižším místě v okolí. U nohou mi přeběhne krysa. Ani se nehnu, když se mi její chlupaté tělo dotkne kotníku. Obloha se zbarví ve zlostně šedou a vzduch se ochladí. Vojáci odvádějí koně s vozy. Lidé si začnou mumlat a snaží se uhodnout, proč tu jsme.

„Je dobře, že jsme za války pryč z města. Radši tam nebýt, až dojde k bitvě,“ řekne kdosi.

„Ano, izolují nás mimo válečnou zónu,“ podotkne další. „Jsou tu všichni z měst v okolí téhle oblasti.“

„Rabín říkal, že nám přidělí nějaké zemědělské práce, dokud to neskončí,“ ozve se další hlas.

„Maminko, co myslíte, že tady budeme dělat?“ špitne Lea.

„Jsme ve válce,“ odpoví maminka. „Budeme muset chvíli pracovat, ale pak se vrátíme domů. Musíme jenom dělat, co nám nařídí.“

Vojáci něco říkají lidem vepředu, ale neslyším co.

Nakonec zaslechnu, jak jeden říká: „Musíte si najít nějaké místo na spaní!“ Podívám se na cihelnu a na hrubé dřevěné stavby beze zdí poblíž. Třeba můžeme spát tam? Jenomže ty už se hemží lidmi. Přichází noc.

„Najděte si nějaký místo na spaní, vy líný Židáci!“ zahaleká další voják.

Vidím, že si lidé staví provizorní stany. Sledujeme, jak vytahují z kufrů látky a zavěšují je tak, aby se pod nimi mohli vyspat. Pozorujeme, jak lidé opouštějí naši skupinu a táhnou s sebou kufry. Ti, kteří už na prostranství u cihelny byli, když jsme dorazili, začnou budovat improvizované stany z oblečení. Někteří si zabírají místo v dřevěných přístřešcích. Všude kolem nás lidé otvírají kufry, vytahují deky a oblečení a stavějí z nich stany.

Díváme se, jak se další lidé rozcházejí po dvoře cihelny. Muži z rodin začínou stavět stan, zatímco ženy a děti se choulí na zemi.

„Nemáme nikoho, kdo by nám stan postavil,“ řekne Lea.

„Nikoho nepotřebujeme,“ odpoví maminka.

Jechezkel přitáhne kufr o něco blíž k místu, kde si bude stan jiná rodina. Vydáme se za ním. Jechezkel položí kufr. Maminka stiskne rty a odemkne ho. Vytáhne deku a povlečení. Já vezmu naše oblečení a podržím hladké hedvábí u obličeje a pak je svážu k sobě, abych vyrobila delší pruh látky. Lea a Jechezkel najdou dlouhý klacek, podají ho mamince a ta přes něj přetáhne povlečení. Dělá jí potíž udržet ho ve větru v klidu a Jechezkel přiběhne a podrží jí ho. Lea si stáhne z vlasů gumičku a přiváže jí povlečení, takže i když se třepotá a snaží se vysmeknout, na klacku drží. Náš nový domov.

Jsem z dnešních dramatických změn unavená. Toužím jen položit doma hlavu do teplé postele, zachumlat se pod peřinu a spát... a potom se vzbudit a uvědomit si, že to všechno byl jenom zlý sen. Poleká mě strohý hlas.

„Tady být nemůžete,“ řekne jeden z vojáků.

„Cože?“

„Tady zůstat nemůžete,“ zopakuje. Strhne povlečení z klacku a to spadne na rozblácenou zem. „Tak pohyb.“

„Už jsme skoro hotoví, pane,“ namítne maminka. „Nechápu, proč bychom to nemohli rychle dodělat a složit hlavy tady...“

„Nemáš co chápat, ty špinavá čubko!“ Popadne maminku za límec. „Jak se mi opovažuješ odmlouvat, Židovko. Řekl jsem, že tady nemůžete zůstat, tak táhněte, nebo vám pomůžu!“

Spěšně seberu povlečení ze země a Jechezkel k sobě přitáhne kufr.